

VINCULACIONS ECONÒMIQUES DE LA COMPANYIA DE JESÚS AMB LA MARINA ALTA (segles XVI-XIX)*

Joan Ivars Cervera

Introducció

Aquesta aproximació a l'estudi de les relacions de tipus econòmic que mantingué la Companyia de Jesús amb els pobles de la Marina Alta la concebérem després d'haver consultat un catàleg que sobre aquesta orde religiosa hi ha a l'Arxiu del Regne de València. En un principi no suposàvem que fos important la presència i activitats econòmiques d'aquella comunitat religiosa en la nostra comarca, però a mesura que anàrem escorcollant els documents ens adonàrem que, malgrat no haver tingut cap fundació ni col·legi a la comarca, les possessions i rendiments que en treien eren molts importants. La quantitat de documentació existent a aquell Arxiu és abundant, i, qualitativament, ens aporta moltes dades i notícies sobre alguns pobles de la Marina Alta.

També hem acudit a l'arxiu Municipal de Dénia a l'Arxiu Històric Provincial d'Alacant, que ens han aportat algunes notícies que amplien o detallen les ja estudiades.

L'objectiu del nostre treball ha estat donar a conèixer els bens i possessions que els jesuïtes tenien i a la Marina Alta, quines activitats econòmiques envoltaven aquestes propietats i quina va ser llur evolució a través dels temps. Aquests objectius els hem plantejats com una primera aproximació al tema, per tal com la quantitat i la qualitat de la documentació mereixen un estudi molt més ampli que no el que aquí presentem.

Per a la realització del treball ens hem basat sobre tot en els documents, ja que no hi ha pràcticament publicacions que facen referència al tema que aquí tractem aplicat a l'àmbit geogràfic d'aquesta comarca.

0.- Aspectes generals

Dins del marc general de l'Antic Règim és de cabdal importància econòmica la presència de les institucions eclesiàstiques –clergat regular o secular– en la propietat de la terra, junt a l'altra classe social privilegiada: la noblesa. Aquest model estructural de la propietat agrària ha estat qualificat per Fernández Pinedo com a "feudalisme desenvolupat", aplicat sobretot al segle XVIII¹. Aquests dos estaments posseeixen uns bens que estan vinculats, és a dir, son amortitzats i inalienables, en base a una tradició molt antiga i renovada després per diverses legislacions.

Les terres de la Marina Alta han estat, tret d'alguns pocs anys, sota el domini dels senyors, els titulars dels quals posseïren l'explotació directa de part de la terra; altres vegades –la gran majoria– estaven units a ella per contractes enfiteùtics o per diversos tipus de jurisdiccions.

L'altre gran propietari de terres ha estat l'Església. Les parròquies, monasteris, convents, hospitals, etc. han anat acumulant la propietat directa de la terra, censals, cases, primícies, etc. al llarg dels temps, passant a obtenir una respectable part del conjunt d'aquesta economia primària².

*Aquest article correspon a una comunicació presentada al II Congrés d'Estudis de la Marina Alta (Dénia, 1984).

¹ FERNÁNDEZ PINEDO, E. *Centralismo, Ilustración y Agonía del Antiguo Régimen en "H" de España* (vol. VII), en Ed. Labor, 1981, p. 11. Vid. també HERNÁNDEZ J. L., *Propiedad de la tierra y cambio social en un municipio fronterizo*: Villena. Publicacions del Fons Editorial de la C.A.P.A., Alacant, 1983.

² Part d'aquestes propietats –les corresponents al clergat regular– han estat estudiades per SÁNCHEZ, GLICERIO a la seua obra *La desamortización de Mendizábal en la provincia de Alicante. El clero regular: 1836-1850*. Inst. "Juan Gil-Albert". Alacant, 1986.

Dins de l'estament del clergat, ocupen un lloc preeminent les ordes religioses, i, entre aquestes, la Companyia de Jesús, objecte del nostre estudi. Fundada a mitjans del segle XVI, des d'un principi va anar adquirint una gran importància dins de tot l'Estat Espanyol, gaudint d'un gran prestigi, no sols entre les classes altes, sinó també entre les classes mitjanes urbanes, degut en gran part als seus col·legis, la superioritat científica i humana dels quals era incontestable.³ Aquesta influència en el camp de l'educació i de les lletres anà estenent-se també a altres sectors de la societat, arribant a ser considerada la Companyia per molts autors com un estat dins d'un altre estat. Va perdurar aquesta situació fins al segle XVIII, època en què les línies ideològiques sustentades pels jesuïtes no coincidien, en general, amb el regalisme oficial de la Monarquia hispànica, la qual cosa, unida a molts altres factors polítics, econòmics i socials ("cal recordar que sempre es va tractar conjuntament l'estranyament dels jesuïtes i el destí de les seues temporalitats", com diu E. Laparra⁴), desembocà en la seua expulsió de tot l'imperi espanyol a l'any 1767. A partir d'aquest moment totes les seues propietats seran confiscades per l'Estat, passant a formar part del seu patrimoni i posant-se, la majoria d'elles, a la venda en pública subhasta. Quan, en 1814, fou restablida la Companyia de Jesús, recuperen part d'aquests bens perduts a 1767 i de nou es veuran afectats per les desamortitzacions del segle XIX, moment en què culmina aquest procés històric al qual es refereixen les dades que aportem sobre la comarca de la Marina Alta.

La presència de les comunitats religioses a aquesta comarca cal datar-la a partir del segle XIV, amb la fundació efimera dels Jerònims a Xàbia. Però és sobretot al segle XVI quan s'establiren diverses comunitats religioses a alguns pobles de la comarca com Dénia, Xàbia, Benissa, Pego, Ondara, etc., les quals a poc a poc anaren formant els seus patrimonis principalment a base de donacions, adquisicions, etc.

De les distintes comunitats que s'assentaren a aquests pobles mai no estigué la Companyia de Jesús, puix que a tot el País Valencià només tingueren residència a València, Alacant, Gandia, Sogorb, Oriola i Torrent, algunes d'aques-

tes poblacions des dels primers temps de la fundació.

Malgrat no haver-se establert mai en aquestes terres, ben prompte la Companyia de Jesús, mitjançant el seu Col·legi de Sant Sebastià i Sant Francesc de Gandia, aconseguirà poder recaptar les primícies de la parròquia de Dénia i annexes, fet aquest que seria el principi d'una sèrie d'interessos econòmics que ja no abandonarien fins que els jesuïtes foren expel·lits, però que tornarien a reparar amb el restabliment de l'orde, si bé ara amb menys força.

1.- Les activitats econòmiques i llur organització

Les diverses activitats econòmiques dels jesuïtes a la comarca de la Marina Alta giren, com ocorre en la majoria de les institucions eclesiàstiques, entorn de la propietat agrària. Les referents a la Marina Alta les podem classificar de la següent manera:

- a) Cobrament de delmes i primícies
- b) Propietat de la terra amb explotació directa
- c) Propietat de finques urbanes
- d) Cobrament de censals

Totes aquestes possessions a la comarca s'obtenen per donacions de particulars al Col·legi de Gandia, adquisicions o aportacions de frares que ingressen en l'orde i fan donació dels seus bens. De vegades s'aconsegueixen propietats directes per impagament de censals o altres deutes.

Les terres explotades estan a càrrec generalment d'un administrador al lloc de la hisenda —si aquesta és important— i solen ser portades "a mitges".

L'organització de l'activitat econòmica, és a dir, els comptes de rebuts i despeses ve distribuït per diferents administracions de Gandia estant, Cadascuna d'aquestes administracions porta el seu propi llibre de comptes, separat dels de les restants. Les administracions que afecten a la Marina Alta són les següents:

- 1) Administració General: és la principal del Col·legi; dels seus bens s'ocupa el *'Libro mayor*

³ DOMINGUEZ ORTIZ, A. *Hª de España* (Vol. III). Ed. Alfaguara, 1976, pg. 124.

⁴ LAPARRA, E. *Nuestra Historia*, vol. 5, pg. 304.

*de los bienes raíces del Colegio de Sant Sebastià y de la Compañía de Jesús de Gandía*⁵

2) Administració del P. Bisquert: *Cuentas de la Administración de la herencia del P. J. Bisquert*.⁶

3) Administració del P. Gregori: *Libro de raíces de la Administración del Padre José Gregori*.⁷

2.- Bens i Possessions de cada administració abans de l'expulsió dels Jesuïtes

2.1. Administració General

Aquesta administració és la que conté les dades més antigues sobre els pobles de la Marina Alta. Els bens controlats per ella són:⁸

1 a Pego (adquirit en 1646)

Censals 4 a Xàbia (adquirits entre 1640 i 1647)

1 a Dénia

Possiblement hi hagué més censals d'aquesta administració, cosa que no podem determinar, ja que el llibre de comptes presenta algunes llacunes i confusions.

Delmes i primícies

Aquest és el capítol en el qual apareixen les dades més antigues de totes les estudiades. Efectivament, pocs anys després de fundada la Companyia de Jesús, ocorreguda a 1540, té lloc el traspàs de les primícies de la parròquia de Dénia i els seus annexes al que seria el Col·legi de Sant Francesc de Borja i Sant Sebastià de Gandia. Per aquests anys la parròquia de Dénia tenia com a annexes Ondara, Beniarbeig, Pamis, Verger, Mira-flor, Mirarosa, Setla, Beniomer, Benicadim, Ràfol, Benimeli, Sagra, Negrals, Sanet, Pedreguer i Matoses. De tots aquests pobles o alqueries rebia la corresponent primícia el Rector de Dénia.

Des de l'any 1544 les primícies de la parròquia de Dénia i vicaries a ella annexes passen a ser pagades al Col·legi de Gandia. Al mateix temps, la rectoria de Dénia passa a convertir-se en vicaria perpètua, baixant de categoria eclesiàstica. Això fou possible gràcies a la butlla del Papa Pau III concedida a precs del Duc de Gandia a favor del Col·legi que anava a fundar.

Des d'aquest any 1544 fins a 1767 (any de l'expulsió dels jesuïtes) tota la recaptació de les primícies van a parar a les arques del Col·legi de Gandia, amb el consegüent perjudici per a la parròquia de Dénia i annexes de la comarca. Durant tot aquest temps els plets, altercats i disputes seran continus, per tal com Dénia no podia suportar d'haver de dependre d'aquell Col·legi. Mossèn Francesc Palau en el seu llibre *El Llobarro*⁹ ens relata algunes disputes; també Roc Chabàs ens aporta notícies al respecte.¹⁰

En tota la documentació que hem manejat, hem trobat diversos plets en els quals els jesuïtes sempre aconseguïen eixir guanyadors. Aportem com a exemple els empresos pels Justícies i Jurats de Dénia i Xàbia contra la Companyia sobre la primícia de la pansa, litigis aquests ocorreguts entre 1650 i 1659.¹¹

Un altre cas, ja del segle XVIII, ocorre a Verger, on un tal J. Carpi i d'altres no volen pagar les primícies sobre la batuda; s'emprén el procés i finalment són obligats a pagar.¹²

Particularment notable va ser l'esdeveniment que succeïa a Dénia en 1634, en què ocorren fets d'alteració de l'ordre públic, promoguts en part pel vicari perpetu de Dénia, el qual intentava no pagar les primícies al Col·legi de Gandia. En la documentació del procés podem llegir part de l'informe del Col·legi:

*Los dichos señores de la república de Dénia estan ciegos y andan engañados por la pasión que tienen contra este Colegio por razón de las primicias. Por lo qual an intentado por muchas vías de quitallas al Collegio y con ninguna an salido ni saldrán con esta, que todo será hacerse mal a hellos mesmos en sus almas y haciendas y lo peor es que cargará todo sobre los pobres...*¹³

Tots aquests problemes no cessaran fins que siguen expel·lits els jesuïtes i les primícies retornen a Dénia i altres pobles de la comarca.

2.2. Administració del P. Bisquert

Aquesta administració porta els comptes dels bens i possessions que aquest frare aportà al Col·legi de Gandia. El P. Jacint Bisquert era natural de Xàbia, fill d'un xabier i una teuladina. Fonamentalment, doncs, les possessions provindran de Xàbia i Teulada. El mateix P. Bisquert

⁵ A.R.V., Clero llibre 1.501.

⁶ A.R.V. Clero llibre 396.

⁷ A.R.V. Clero llibre 2.939.

⁸ A.R.V. Clero llibre 1.501 pgs. 159, 309 i 218.

⁹ PALAU, Mossèn Francisco: *El Llobarro*. Pedreguer, 1983.

¹⁰ CHABÀS, Roc: *Història de Dénia*. Alacant, 1975.

¹¹ A.R.V. Clero llibre 161, caixa 395.

¹² *ibidem*.

¹³ A.R.V. Clero llibre 1.501, última pàgina (s.f.)

va estar al front de l'administració durant uns anys, després de fer donació de tots els seus bens a la Companyia l'any 1680.

El total de les possessions va canviant al llarg dels temps, per tal com hi ha moltes vegades que s'han d'adquirir o comprar certs bens. En relació amb aquest assumpte, ens trobem amb el problema de les vinculacions dels bens, no sempre resolt als documents i que hem preferit no entrar en ell.

En principi podem dir que el conjunt de béns d'aquesta administració es composava de:

Cobrament de censals

Els pobles que en pagaven a 1683 eren els següents:

-Teulada	20 censalistes
-Xàbia	8 censalistes
-Benissa.....	2 censalistes
-Gata.....	1 censalistes
-Gandia.....	1 censalistes

Aquesta relació del nombre de censalistes,

variable segons els anys, la podem trobar al *Manual de censales y otras obligaciones del P. Bisquert*⁴, així com a altres llibres de comptes.

Possessió de terres i cases

De les terres sabem que aquesta administració explotava una heretat a Teulada, la qual constava d'una finca de 249 fanecades a la partida Fanadix, on hi havia una casa de camp amb corral per al ramat i on es conreaven ametlers, garrofers, cereals, etc. Aquesta finca tenia un procurador a Teulada i en certs moments sabem que era portada a mitges.

Seguir els llibres de comptes d'aquesta administració és tenir un exemple molt concret de l'evolució econòmica d'una zona delimitada del País Valencià, on veiem els problemes específics i també molts dels problemes que afecten tot el País l'últim quart del segle XVII, sobretot.

Els llibres ens donen els ingressos i despeses de l'administració des de 1680 fins a la mateixa confiscació de bens per l'Estat. Vet ací l'exemple de deu anys (1680-1690) d'aquestos comptes:

Any	Rebutos	Pagaments	Saldo
1680	55 lliures 18 sous 2 diners	44 ll.	+ 11 ll. 18 s. 2 d.
1681	93 ll. 8 s.	101 ll. 19 s. 2 d.	- 8 ll. 7 s. 2 d.
1682	132 ll. 10 s.	114 ll. 11 s. 6 d.	+ 20 ll. 17 s. 6 d.
1683	65 ll. 7 s.	55 ll. 1 s.	+ 10 ll. 6 s.
1684	126 ll. 15 s.	180 ll. 13 s. 6 d.	- 55 ll. 18 s. 6 d.
1685	95 ll. 10 s.	85 ll. 6 s. 8 d.	+ 10 ll. 3 s. 4 d.
1686	39 ll. 1 s.	40 ll. 15 s.	- 1 ll. 14 s.
1687	17 ll. 2 s.	28 ll. 11 s.	- 11 ll. 9 s.
1688	36 ll. 8 s.	36 ll. 2 s. 2 d.	- 5 ll. 18 s.
1689	19 ll. 12 s.	3 ll. 9 s.	+ 16 ll. 3 s.
1690	56 ll. 13 s. 1 d.	_____	_____
1691	4 ll. 10 s.	_____	_____

Font: ARV. Clero, llibre 396. Elaboració pròpia.

⁴A.R.V. Clero llibre 2.901.

La dècada 1680-1690 és una època de forta depressió econòmica, en la qual els deutes i la baixa rendabilitat de les terres són la tònica més freqüent. Destaquen sobretot els anys 1687, 1688, 1689 i, especialment, 1691. Per aquestos anys el mateix P. Bisquert ens enumera algunes de les causes provocadores d'aquesta misèria:

1) Els bàndols ocorreguts a Xàbia i Teulada¹⁵: ens aporta moltes dades dels anys del bandolerisme que van assotar bona part de la comarca: *Entonces ni se podía hablar con los deudores porque ningún extranjero se atrevía correr aquellas tierras, por todas partes llenas de bandoleros...*¹⁶

2) L'estada de Companyies de cavalleria de Catalunya a Xàbia i Teulada:

Quedaron estos lugares muy consumidos y empeñados por estos alojamientos, pagando todos igualmente los pecados que no habían cometido todos...

3) Calamitats naturals: forta nevada, gelades, intensa pedregada:

No tiene parangón cuál quedó la tierra: si no lo viera, aún después de muchos años, por octubre, no lo creiera. Desde este año empezaron a sentir tantos trabaxos que muchos desampararon Teulada y se fueron a buscar comida con el trabaxo de sus manos a otros lugares.

Degut a aquestes circumstàncies, aquestes hisendes no resultaven tot allò productives que esperaven els seus propietaris, arribant-se a afirmar:

*La intención del P. Bisquert ha sido arrancar todas estas haciendas de las dichas villas de Xabea y Teulada y transportarla a la huerta de Gandía, para que con más facilidad se pueda administrar y esté mejorada y asegurada en las mejores fincas que acá se pueden hallar de heredades francas...*¹⁷

Un altre capítol important és el del pagament dels censals. Continuament aquesta administració es queixa de que molts censalistes no paguen al seu temps. Hi ha molts casos en els quals s'hi constata que els deutes puguen més que el valor del bé sobre el qual està carregat el censal. Un cas concret és, per exemple, el d'un tal Juan Sapena de Juan, el qual deu 14 anys i,

no podent pagar, trau a subhasta la seua terra. Aquest devia pels següents conceptes:

- 1.- Pels censals.
- 2.- Per pensions i prorrata.
- 3.- Per execució.
- 4.- Per discussió de bens.
- 5.- Per una imposició de la vila dita *dineret*.

Es deuen un total de 366 lliures, 1 sou i 7 diners. El preu de venda fou de 273 lliures, 16 sous i 8 diners. Encara així es deuen 92 ll., 4 s. i 11 d. Casos com aquest d'impagament es donen molt sovint i ens donen una visió d'una època de gran depauperació per a les nostres terres. Dins d'aquesta línia de fets, altres exemples podrien ajudar-nos a comprendre la problemàtica del moment:

L'any 1684 el P. Bisquert ven una casa de la partida de Moraira, a Teulada, amb l'obligació per part del comprador de pagar 25 lliures anuals sense interessos "*...por no hallar quien la compra de otra manera...*". Es va convenir que l'any 1685 no cobraria res per estar la casa en mal estat i necessitava reparació. Però tampoc no va cobrar res als anys 1686, 1687 i 1688 "*por ser años tales que la gente de ese lugar (Teulada) no cogia para sustentarse*". Tampoc l'any 1689 no va poder donar el comprador la quantitat del cens "*... no ha sido posible pagar cosa, por haver sido el año tal de seca que muchos han desamparado para buscar la comida en otra parte...*"¹⁸

Un altre cas és el de Jaime Bolufer i Ermene-gilda Urteaga de Xàbia. Aquestos s'obliguen a pagar al P. Bisquert per espai de 13 anys, des de 1679 fins a 1691, una quantitat de 385 lliures "*...y en el interim que no se pagasen, corresponder cada año con intereses dellas, a sueldo por libra...*". A l'any 1691 sols hi havia pagades 178 lliures (no arribava a la meitat del deute). A 1699 –vuit anys després de la data acordada– aconseguirà saldar-se el deute amb els interessos inclo-sos.¹⁹

Els beneficis que se'n treien de l'heretat del P. Bisquert anaven destinats a la fàbrica de l'església nova del Col·legi i a la seua llibreria, segons unes disposicions del P. Bisquert en el document

¹⁵Sobre el bandolerisme a la Marina durant aquestos anys veg. GARCIA MARTINEZ, S. *Bandositats de la Marina*. I Premis 25 d'abril. Benissa, 1981.

¹⁶A.R.V. Clero llibre 396 pgs. 12 a 15.

¹⁷A.R.V. Clero llibre 2.901.

¹⁸A.R.V. Clero llibre 396 pg. 39.

¹⁹A.R.V. Clero llibre 396 pg. 162 vº.

de donació. Les úniques "inversions" que fan a les terres són les imprescindibles per tal que siguen rendibles.

Els ingressos que veiem als llibres de comptes són en diners, però també sabem que entren al Col·legi respectables quantitats de blat, avena, ordi, llegums, dacsa, ametlès, figues, most, oli, garrofes, vi, faves, etc.

En el capítol de les despeses anatem, a banda les destinades al manteniment de l'heretat, les efectuades en comprar "*para el procurador que tengo en Xabea cañas dulces por Navidad, turrone, algunas dulces y un sombrero que me pidió para su hijo...*"²⁰ Aquestos petits regals semblen ser tot el que va deixar per a les gents d'aquestes terres...

2.3. Administració del P. Gregori

Les dades d'aquesta administració es troben sobretot el *Libro de la Administración del P. José Gregori*.²¹ Pel que toca a la Marina Alta, únicament existeixen possessions a Teulada i es redueixen a:

-Tres jornals de terra a la partida Ullestrar, lliures de *toda señoría y tributo*. Adquirit per compra.

-2 jornals de terra a la partida de la Costera dels Cortons, també adquirit per compra.

-1 censal sobre diversos trossos de terra als Plans, Canor i partida de Moraira.

No sabem en quines circumstàncies es va adquirir aquestos bens i com anaren a parar a aquesta Administració, formada fonamentalment per possessions de la Safor.

L'explotació directa de la terra, amb tot el que comporta de dades i xifres que posseïa aquesta administració, la trobem reflectida als llibres de comptes.

3.- L'expulsió dels Jesuïtes: una nova etapa

A l'any 1767 es decreta l'expulsió dels jesuïtes d'Espanya. La mesura afectarà d'immediat els bens i possessions de la comarca, que com tot arreu, passen a formar part del patrimoni de l'Estat.

Segons el *Libro de varias órdenes relativas al justiprecio y venta de los bienes de este Colegio*,²² de l'any 1769, les possessions d'explotació directa del Col·legi eren:

-1 casa de camp a Teulada.

-272 fanecades de terra també a Teulada, pertanyents a les anteriors administracions dels P. Bisquet i P. Gregori.

-9 fanecades en terme de la ciutat de Dénia, partida de les Madrigueres.

Aquestes possessions ixen a subhasta i són comprades per diversos veïns de Teulada i Dénia.

Quant als censals, no tenim un inventari d'aquestos anys, però sí una relació de 1805, unes dècades després de l'expulsió. Segons el *Libro de la administración de temporalidades de la renta de los exjesuitas del Colegio de esta Ciudad de Gandía*²³ (any 1805), els censalistes, per pobles, es comptabilitzaven de la següent manera:

-Teulada 8 censalistes

-Xàbia 3 censalistes

-Dénia 2 censalistes

-Benissa 1 censalista

-Ondara 1 censalista

Possiblement hi hagué censos a altres pobles de la comarca ja que, segons carta del 22 de juliol de 1767,²⁴ l'Intendent General de València demana informació sobre censos de la Companyia de Jesús als següents pobles de la Governació de Dénia: Llosa de Camatxo, Teulada, Poble Nou de Benitatxell i Xàbia. Lamentablement no tenim les contestacions a aquestes cartes i per tant desconexim si a altres pobles, a part dels esmentats, hi havia censos.

Dins d'aquesta època, posterior a l'expulsió dels jesuïtes, és important la recuperació de les primícies per part de les parròquies de Dénia, Ondara, Pedreguer, Verger, Beniarbeig, i el Ràfol. El vicari perpetu de Dénia²⁵ i els rectors d'aquestes parròquies inicien el procés de recuperació de les primícies i per fi, segons el Consell Extraordinari de 12 de maig de 1770,²⁶ es decreta que passen als seus primitius perceptors, ara separats per parròquies. Després de més de 250

²⁰A.R.V. Clero llibre 396 pg. 423 i ss.

²¹A.R.V. Clero llibre 2.939.

²²A.R.V. Clero llibre 975.

²³A.R.V. Clero llibre 1.041.

²⁴A.M.D. lligall 410.

²⁵El vicari perpetu de Dénia fa una petició demanant se li apliqui a la seua vicaria les primícies de què gaudien els regulars de la S.I.J., A.R.V., Clero lligall 156, caixa 384.

²⁶PALAU, Francisco, op., cit., pag. 123.

anys tornaren aquestes rendes a la comarca, i Dénia, en els primers temps matriu de les esglésies annexes a ella i després vicaria perpètua, tornava a adquirir la categoria de Rectoria.

4.- Any 1814: una reculada al passat

L'any 1814 el papa Pius VII restablí la companyia de Jesús. El Col·legi de Gandia, abans convertit en Universitat, havia desaparegut com a tal en 1772. Amb el retorn dels jesuïtes es tornen a instal·lar a Gandia i recuperen part dels seus bens anteriors. Sols hem pogut constatar el recobriment d'alguns censos, carregats als segles XVII i XVIII. Són els següents:

-Teulada 6 censos reconeguts a 1819

-Xàbia 3 id.

-Ondara 1 id.

A l'índex general dels pobles consten Benissa i Dénia com a llocs on hi ha censalistes, però a les pàgines de l'interior no hi apareixen.²⁷

De la possessió de les terres que abans tenien res no sabem. Suposem que ja no les degueren recuperar.

De la posterior evolució de les rendes i bens que els jesuïtes tenien a la comarca no podem aportar cap notícia. Es de suposar que amb la desamortització eclesiàstica de mitjan segle XIX passarien de nou a l'Estat. Sí sabem, en canvi, que durant la segona República, dels bens que els jesuïtes tenien a la província d'Alacant,

a la nostra comarca ja no se'n tenia constància, segons certa documentació de l'Arxiu Històric Provincial d'Alacant.

Conclusions

D'aquestes notes sobre els bens dels jesuïtes a la Marina Alta podem extraure algunes conclusions:

1) La Companyia de Jesús ha estat present a la Marina Alta quasi des del mateix moment de la seua fundació, però no amb la finalitat pròpia de la seua condició d'orde religiosa, sinó que el seu lligam amb la nostra comarca ha estat l'econòmic: l'administració d'uns bens per al manteniment del Col·legi de Gandia. No tenim constància que dedicara una mínima part de les seues rendes a les gents o pobles d'on es treien els seus beneficis, al menys en allò que era uns dels seus objectius principals, l'ensenyament.

2) Bona part dels documents estudiats –encara que no hagen estat amb profunditat– són un testimoni fefaent de problemes i aspectes econòmics de part de la comarca, sobretot de Teulada i Xàbia, poblacions de les quals tenim una sèrie de dades importants sobre l'evolució de rendes i béns que hi tenien els jesuïtes.

3) L'exemple de la comunitat jesuítica és una més dins de les comunitats religioses i clergat secular que durant l'Antic Règim gaudien de privilegis en la possessió i usdefruit de bens i rendes, amb la diferència que el cas que nosaltres estudiem es tracta d'una comunitat que no té fixada la seua residència a aquestes terres.

²⁷ A.R.V. Clero llibre 276.